

szete a felvilágosodás racionalista-pragmatikus történelemszemléletével azonos talajból táplálkozik, a tudományos igazság kiderítése része a hazafiaságnak, s nem törekszik nemzeti szupremáciát igazoló ideológiára. Ezért idegen Révától Campe purizmusa, ezért lehet ma is megszívlelendő, ahogy a „jó szokást” a rossztól elválasztja.

A tudományosan megalapozott nyelv-műveléssel, a nyelvi provincializmussal való leszámolással — Édert idézzük — „Kazinczy nyelvújításához készítette az utat”, még akkor is, ha néhány részletkérdésben Verseyhy Ferencnek, a szintén képzett vitatársnak volt igaza. Verseyhy „szolnokias hajlításai”, ingadozó ízlése, stilisztikai bizonytalanságai okozzák, hogy képtelen volt tehetségéhez méltó igazi költszetelet létrehozni, csak remek vessorai, szellemes szakaszai, pompás gondolatai vannak, de nincs korszakot meghatározó költszetelet, nincs egységes egészéssé összeálló életműve. Révai nem lírikus; de stilisztikájának biztos vonalvezetése, határozott célkitűzése részben költszetelet egyenmőségét — igaz, szűk korlátok között mozgó egységét — eredményezte, részben azt a teoretikust állítja elének, aki tisztán látta az egyedül helyes irányba tartó ösvényt.

Kazinczy nyelvújításának, egységes irodalmi nyelvet formálni vágyó igyekvésének éppen Révai történeti érvekkel gazdag, stilisztikai kitekintésű — a klasszicizmusban gyökerező — nyelvészetre volt szűksége. Révai értekező prózája élvezetes olvasmány. Jellemzője: a „látatosság”. Már ő megajzolja a „közhely természetrajzát”, hadakozik „a’ halavány halál”, a „sárga irigység”, „az időnek rágó foga” nyelvi klisék ellen. „Olyanok, mint a’ kiment szeszű bor, a’ mellynél jobb mindenkor a tiszta víz.”

Befejezésül ismét hadd dicsérjük meg Éder Zoltán vállalkozását, hogy a kezünkbe adta Révai stilisztikáját, amelynek célját Révai szinte önvallomásos szavaival határozhatjuk meg: „A’ mi beszédünknek az (. . .) a’ legelső, ’s kiváltképpen való tzelja: hogy minket mások is megértsenek; az az, hogy a’ mi szavainkra másokban is azon képzések támadjanak, a’ mellyek mi bennünk is vagnak.” E kiadás a válasz Révai szép tollának kérdésföltevéseire is.

Fried István

Vitéz Mihály ébresztése (Csokonai-breviárium). Válogatta, az előszót és a jegyzeteket írta: Szilágyi Ferenc, szerkesztette Papp János. Bp. 1973. Tankönyvkiadó.

Második kiadást ért meg e kis kötet, az első 1969-ben jelent meg. De a legegyszerűbb kérdésre mégsem tudok válaszolni. Arra,

hogy ki is írta ezt a könyvet. Csokonai? Felelhetném erre, hogy igen, hiszen a bevezetés és a jegyzeteket leszámítva kizárólag Csokonai-szövegeket tartalmaz. De mégsem ő írta. Ez így furcsa paradoxonnak hat, s hogy feloldjam, a nyíltabb fogalmazás útjára térek.

Szöveggűjteményt tartok ugyanis a kezemben, de kettős értelemezésben is „formabontó” szöveggűjteményt. Az egyik értelemezés a módszerre, mint művészeti kategóriára vonatkozik, a másik maga a megvalósítás. És ez a megvalósítás elgondolkozató. Csokonai műveiből tematikus csoportosításban egymásutánba állított, a művek egészéből kiemelt részecskék idézetgyűjteménye e breviárium. Szilágyi Ferencnek és a munkában résztvevő békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium tanárának, Papp Jánosnak, valamint nyolc diákjának elismerést érdemlő szép szándéka az volt, hogy a költő életművét, annak rejtettebb, kevésbé ismert részeit is élénkebb megvilágításba helyezték, közelebb vigyének az igazi Csokonai arcának meglátásához. Vonzó e vállalkozásban a Csokonai iránt megnyilatkozó, az ifjúságot is aktivizáló szeretet. De ez subjektív szempont. Nem tagadható viszont — és ez már tény —, hogy a költő kivételesen széles érdeklődési köre, nagy műveltsége, kora átlagát jelentősen meghaladó gondolkodói szintje, nagy eszméknek elkötelezett felelős egyénisége e gyűjteményben a halmozás révén reflektorfénybe kerül. És ez önmagában jó. Éppen ezért elnézést kérek mindazoktól, akik annyi energiát áldozva létrehozták e kötetet, hogy elismerve munkájukat, valamint a közölt részletek jelentőségét és szépségét, most mégsem azt emelem ki, amit szívesen olvastam, hanem a könyv *műfaj* kapcsolatos fenntartásaimról fogok szólni.

Úgy vélem, igaz képet költőről-íróról csak *mint* költőről-íróról lehet festeni. Az eredeti közegükből kiemelt rövid, néha csupán 2–4 soros vers- vagy próza-részletek okvetlenül torzulást szenvednek, bármily alaposan átgondolt új összefüggések sorába építjük őket. De vajon lehet-e az önkényesen válogatott idézeteket egyáltalán olyan rendbe szerkeszteni, hogy az szerkesztés által elképzelt célnak igazán megfeleljen? Újabb buktatók. Mert nem csupán az a probléma, hogy a költő a maga esztétikai értékében nem lép elő saját összekeveredett szövegrészei mögül, hogy a műalkotások szuverenitása sérelmet szenved, hanem még a választott témák sem bomlanak ki, nem bomolhatnak ki tisztán előtűnk. A Csokonai lelkét betöltő nagy eszmék, gondolatok olyannyira összefüggenek egymással, hogy a mechanikus szétválasztás sokszor megoldhatatlan, erőszakolt. E buktató valós volta kitűnik mindjárt, ha megfigyeljük, hogy az idézetek alatt — különböző fejezetekben, különböző témák do-

kumentálására — hányszor látjuk ugyanazt a címmegjelölést. A költő ihletében összetartozó gondolati egység megtörése ez. De az úgynevezett „átfedések” egyébként is elkerülhetetlenek.

Sokszor egyazon fejezetben belül sem megnyugtatóan hiteles a kép. Nem azért, mintha a kötet gondozói bármit is ránk *akarnának* kényszeríteni, ami Csokonaitól idegen. Semmiképpen. A könyv módszeréből adódik, s nem utolsó sorban az időrend programszerű mellőzéséből. Még akkor is így van ez, ha nem is állunk jól a Csokonai-művek kronológiájával. — A tartalmi-gondolati összekapcsolás, egymásutánosság szerkesztői elve következtében az idézetek óhatatlanul koncepcióvá illeszkednek. Az olvasó önkéntelenül is vár valamilyen belső logikát. De ez a belső logika, ez a koncepció nem mindig egyezik a Csokonaiéval. Egy példát erre: A II. fejezet, a „Már Európában csak mi vagyunk hátra” című összeállítás a más nemzetektől való elmaradottságunk kérdéscsoportja köré épül. Itt is, mint az egész könyvben igen sokszor fordul elő, hogy egy mű két vagy több részlete más-más helyen van hivatva a költő eszméi mellett érvelni. A címadó vers, a *Marosvásárhelyi gondolatok* is kettőbe osztva — azok is kisebb versrészek — öleli körül a *Magyar! hajnal hasadt!* című költemény ama korai — 1790 körüli — optimista változatából ismert néhány sorát, melyek elsője: „Vége van már, vége a hajdani gyásznak”. Ezt a felszabadult örömet, lelkesedést számos, elmaradottságunkat ostorozó idézet előzi meg a fejezetben, és a továbbiakban is hamarosan újra a nehézségek, a szomorú hang válik uralkodóvá. De a reményt keltő jelenen ujjongó sorokat Csokonai *később* írt panaszos, kritikus hangjai *előzik* meg. Az olvasót az összeállítás itt hibásan orientálja. — És még egy ide kapcsolódó kérdés. Ha nem a XVIII. század irodalmában otthonos filológus veszi kézbe e gyűjteményt, ugyan-csak elcsodálkozhat azon, hogy e fejezetben egy és ugyanazon vers a magaspont és a mélypont egyszerre. A *Magyar! hajnal hasadt!*-nak az örömteli világot két záró sorral a távoli jövőbe helyező késői változata az utolsó idézet, s ez bizony megzavarhatja azt, aki nem szakember. A történetiség érvényesülése ez esetben némiképp visszájára fordul.

Mint az eddigiekből kitűnik, tudományos szempontból nem tartom szerencsésnek a műfajt. A töredék-idézetek ugyan beszélnek önmagukért is, de nem pontosan, nem eleget. Igazi jelentőségük, értékük csak az „egész” keretében juthat felszínre.

A kötet záró része egy ilyen „egész”, Csokonai *Az én életem* című elégiája 1792-ből. Újdonság, mert Szilágyi Ferenc 1973-ban fedezte fel s itt adja közre a 180 esztendeig

lappangó verset. S minthogy önéletrajzi tárgyú, különösen érdekes és nagy hasznára válik a Csokonai-filológiának. A belőle adódó tanulások beépülnek az irodalomtudományba is.

Tamás Anna

Petőfi Sándor és Debrecen. Szerkesztette Bényei Miklós. Debrecen, 1973. Megyei Könyvtár. 153 l.

Az a város tisztelgett e kiadvánnyal Petőfi emléke előtt, kapcsolatuk írásos és tárgyi emlékeinek számbavételével, melyről maga a költő sohasem tudott egy jó szót sem ejteni... De hát szerethette-e azt a Debrecént, melyben annyi megaláztatás, nyomor, betegség, baj jutott osztályrészeül? Mely korábban azt a költőt, Csokonait sem kényeztette, kire Petőfi, sírjának 1842-es meglátogatása előtt is, mindig csak a legnagyobb szeretettel gondolt. Talán már ez is korán felkelthette e város iránti ellenszenvét; saját, itt átélt szenvedései csak tovább mélyíthették benne ezt az érzést...

A Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár sokszorosított, kis példányszámban megjelent kiadványának első, „Petőfi napjai Debrecenben” című része napok szerint, időrendbe sorakoztatva közli (összekötő szövegekkel együtt), a költő debreceni életével kapcsolatos legkülönbözőbb eredetű szövegeket: 1. részleteket Petőfi prózai szövegeiből, leveleiből, 2. részleteket a költőre, debreceni műveire vonatkozó egykorú és későbbi cikkekben, tanulmányokban, monográfiákban, 3. a Debrecenben írt Petőfi-versek címeit (a megírásuk vagy megjelenésük szerinti dátummal) a Petőfi-irodalomnak a jelzett versre vonatkozó idézeteivel.

E vegyes anyag elég tarka egyveleget alkot. Talán a harmadikként jelzett versértékelések feszítik szét leginkább a keretet, teszik nehezen áttekinthetővé e fejezet anyagát. Annak napok szerinti közlése, hogy egy-egy adott napon mily Petőfi-vers született Debrecenben, vagy jelent meg ottani újságban, ez jó. Teljesebb képet kapunk a költő mindennapjairól, ha levélszövegei, életrajzi adatai közé szöve emlékeztetnek bennünket ezek az adatok, hogy adott körülmények közt mily versek születtek, vagy örvendeztették meg megjelenésükkel a költőt. A rövid megjegyzések, esztétikai vagy egyéb magyarázatok, melyek a megjelenési adat után következnek, talán elmaradhattak volna. Belőlük, e kiszakított, rövid versmagyarázatokból — magára a műre nézve — igazi irodalmi élményt nem kap az olvasó. Elhagyásuk esetén az így felszabaduló helyre talán az *Egy telem Debrecenben* példájára még néhány, a költő